

Tema I. Dreptul civil – caracterizare generală

Secțiunea I. Dreptul civil în sistemul dreptului

Termenul de „drept” își are sensul dat de vorbirea curentă, care a consacrat acest cuvânt în înțelesul de *conformitate cu o regulă*, derivație a sensului său propriu, dat de latinescul *directum*, care înseamnă „în linie dreaptă”.

În doctrină, termenul de „drept” este înțeles mai ales în sensul de *știință socială* care studiază legile existenței și dezvoltării statului și dreptului, instituțiile politico-juridice, formele concret-istorice, corelațiile și influențele reciproce între componentele sistemului social.

De asemenea, în mod curent, prin „drept” înțelegem și *totalitatea normelor juridice* adoptate de organele statului, în scopul reglementării relațiilor dintre oameni în cadrul societății¹.

Normele juridice sunt legate între ele și alcătuiesc un *sistem* care reflectă atât unitatea dintre norme, cât și diferențele existente între ele. Sistemul de drept este format din ramuri de drept.

Ramura de drept este un ansamblu de norme juridice legate organic între ele prin obiectul de reglementare, adică grupul de relații sociale supuse reglementării (criteriul obiectiv) și metoda de reglementare (criteriul subiectiv). Normele juridice sunt legate prin conținutul lor în cadrul instituției juridice.

Instituția juridică cuprinde totalitatea normelor care reglementează o anumită categorie de relații sociale, dând naștere la raporturi juridice specifice. De exemplu, normele juridice care reglementează

¹ Într-un alt sens, prin „drept” se mai înțelege și *facultatea, posibilitatea unei persoane de a avea o anumită conduită*, de a îndeplini anumite acte juridice, adică de a-și exercita drepturile prevăzute și ocrotite de dreptul obiectiv, precum și de a pretinde persoanei obligate să aibă o anumită comportare corespunzătoare dreptului său, ce poate fi impusă la nevoie prin forța de constrângere a statului; a se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil*, vol. I, Editura All, București, 1995, p. 1-3; Gh. Beleiu, *Drept civil. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ediția a VI-a revăzută și adăugită de M. Nicolae și P. Trușcă, Editura Șansa, București, 1999; G. Boroș, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2008; T. Pop, *Drept civil român. Teoria generală*, Editura Lumina Lex, București, 1994, p. 5 și urm.

proprietatea alcătuiesc instituția dreptului de proprietate, altele instituția contractului, instituția prescripției extinctive etc.

Sistemul științei dreptului cuprinde: *teoria generală a dreptului*; *științele juridice de ramură* (dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul civil, dreptul comercial, dreptul penal etc.); *științele istorice* (istoria dreptului românesc, istoria generală a dreptului); *științele auxiliare* (medicina legală, statistica juridică, logica juridică etc.)¹.

Sistemul dreptului *intern* se împarte în drept public și drept privat. Deosebirea dintre cele două mari diviziuni constă în natura intereselor ocrotite și în natura raporturilor sociale reglementate prin normele de drept.

Dreptul public privește organizarea statului și a autorităților publice, raporturile dintre stat și cetățeni (particulari) și actele făcute de persoanele învestite cu atribuții speciale pentru realizarea unor interese generale, publice. Fac parte din dreptul public următoarele ramuri de drept: dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul financiar, dreptul penal, dreptul procesual penal etc.

Dreptul privat are ca obiect actele particularilor care nu privesc decât interesele individuale. Fac parte din dreptul privat următoarele ramuri de drept: dreptul civil, dreptul comercial², dreptul familiei³, dreptul muncii⁴ etc.

Secțiunea a II-a. Noțiunea, obiectul și rolul dreptului civil

Dreptul civil este principala ramură a dreptului privat care reglementează raporturile patrimoniale și personale nepatrimoniale stabilite

¹ A se vedea N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Editura All Beck, București, 2002, p. 44-45; O. Ungureanu, *Drept civil. Introducere*, Editura Rosetti, București, 2005, p. 11-15; I.R. Urs, *Drept civil român. Teoria generală*, Editura Oscar Print, București, 2001, p. 23-25.

² *Dreptul comercial* cuprinde normele ce reglementează raporturile patrimoniale cu caracter comercial izvorâte din natura intrinsecă a actelor și faptelor juridice de comerț ori din calitatea specială de comerciant a participanților la raporturile juridice respective.

³ *Dreptul familiei* cuprinde normele ce reglementează raporturile decurgând din căsătorie, rudenie, filiație, adopție, precum și normele privind ocrotirea minorilor, ocrotirea celor lipsiți de capacitate ori cu capacitate restrânsă (alienații și debili mintali).

⁴ *Dreptul muncii* este ramura care cuprinde normele ce reglementează raporturile sociale de muncă dintre patroni și salariații ce muncesc sub autoritatea lor, respectiv raporturile dintre cel ce angajează (de regulă, persoană juridică) și angajat etc.

între persoane fizice și persoane juridice, aflate pe poziții de egalitate juridică, precum și condiția juridică a persoanelor fizice și a persoanelor juridice, în calitatea lor de subiecte ale raporturilor juridice civile.

Din definiția de mai sus rezultă următoarele caracteristici:

– dreptul civil este o *ramură a dreptului privat*, o totalitate de norme juridice care formează conținutul dreptului și sunt cuprinse în diferite acte normative (de exemplu, Codul civil și alte legi speciale), cunoscute sub denumirea de *izvoarele dreptului civil*;

– dreptul civil ocupă *cel mai important loc* în sistemul dreptului român. Poziția sa centrală este evidențiată de sintagma „drept comun”, adesea utilizată în doctrină și în jurisprudență, ce relevă ideea că, în unele situații în care o ramură de drept nu conține norme proprii pentru a rezolva un caz concret, se apelează la dreptul civil, care „împrumută” principiile ori normele sale;

– normele de drept civil sunt, de regulă, *grupate pe instituții* de drept civil. Principalele instituții de drept civil sunt: actul și raportul juridic civil; subiectele de drept civil (persoana fizică și persoana juridică); prescripția extinctivă; drepturile reale (dreptul de proprietate și alte drepturi reale); contractul civil – izvor de obligații; răspunderea civilă (contractuală și delictuală); contractele speciale, moștenirea legală și testamentară etc.

Obiectul de reglementare este format din două categorii de raporturi sociale:

– *raporturi juridice patrimoniale*, al căror conținut este susceptibil de evaluare bănească, cum sunt raporturile născute din contracte (vânzare-cumpărare, locațiune, antrepriză etc.) și

– *raporturi juridice (personale) nepatrimoniale*, al căror conținut nu este susceptibil de evaluare bănească, dar prin care se manifestă individualitatea titularului ori însușirile sale (de exemplu, raportul ce are în conținutul său dreptul la nume sau denumire).

De precizat că dreptul civil nu reglementează toate raporturile patrimoniale și toate raporturile nepatrimoniale din societate, ci numai raporturile ce fac obiectul său.

În funcție de natura și felul drepturilor subiective civile, sfera raporturilor patrimoniale cuprinde:

– *raporturi reale*, adică acelea care au în conținutul lor dreptul de proprietate și alte drepturi reale principale;

– *raporturi obligaționale* (raporturi de obligații), care conțin drepturi de creanță izvorâte din acte juridice ori fapte juridice.

Raporturilor juridice civile nepatrimoniale se împart în trei categorii:

– raporturi care privesc existența și integritatea fizică ori morală a subiecților de drept civil, adică cele care au în conținutul lor drepturi personale nepatrimoniale; de exemplu: dreptul la viață, dreptul la sănătate, dreptul la reputație etc.;

– raporturi privind elementele de identificare a unei persoane; de exemplu: dreptul la nume, domiciliu, sediu etc.;

– raporturi generate de creația intelectuală; de exemplu, dreptul de autor asupra unei opere științifice, literare, artistice sau dreptul de inventator, inovator etc.

De precizat că subiectele raportului de drept civil pot fi persoane fizice sau persoane juridice. După felul subiecților care le formează, raporturile juridice civile se împart în:

– raporturi juridice civile stabilite numai între persoane fizice;

– raporturi juridice civile stabilite numai între persoane juridice;

– raporturi juridice civile stabilite între persoane fizice și persoane juridice.

Subiectele raportului juridic se află pe poziție de egalitate juridică, (între ele neexistând o subordonare). *Egalitatea juridică a subiecților* este metoda de reglementare a dreptului civil și o trăsătură esențială a raportului juridic civil.

În general, și din considerente didactice, studiul dreptului civil este împărțit în șase părți: partea generală, persoana fizică și juridică, drepturile reale, teoria generală a obligațiilor, contractele speciale și dreptul de moștenire.

Dreptul civil are un *rol important* în sistemul dreptului, deoarece, prin normele sale, contribuie la ocrotirea valorilor patrimoniale și nepatrimoniale ale persoanelor, fiind „*ramura*¹ de drept cea mai bine elaborată și articulată”². Tot astfel, dreptul civil reprezintă o *garanție* a

¹ Dreptul civil nu este doar o ramură a dreptului, „ci însuși trunchiul dreptului privat”. Acest lucru este cu atât mai mult de crezut, cu cât vreme îndelungată dreptul privat era sinonim cu dreptul civil”; a se vedea O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 22-23.

² A se vedea E. Chelaru, *Drept civil. Partea generală*, Editura All Beck, București, 2003, p. 6.

formării unei conștiințe juridice corecte, precum și a respectării și întăririi moralei¹.

Rolul important pe care îl joacă se manifestă și în funcția dreptului civil de *drept comun* față de alte ramuri de drept. Astfel, ori de câte ori o altă ramură de drept nu conține norme juridice proprii care să reglementeze o anumită relație socială, se va aplica norma corespunzătoare din dreptul civil.

Uneori, rolul de drept comun al dreptului civil este *consacrat expres*, prin lege. De exemplu, art. 1 alin. (1) C. com. prevede că „În comerț se aplică legea de față”, iar art. 1 alin. (2) C. com. completează că „Unde ea nu dispune se aplică Codul civil”.

Alteori, rolul de drept comun al dreptului civil este admis *în mod tacit*, deoarece dreptul respectiv nu cuprinde reglementări speciale. De exemplu, potrivit art. 48 și art. 57 C. fam., recunoașterea unui copil din afara căsătoriei poate fi făcută de către tatăl său nu numai prin declarație la serviciul de stare civilă, ci și prin înscris autentic sau testament, caz în care, pentru a stabili dacă înscrisul este autentic sau, după caz, îndeplinește condițiile unui testament, va interveni cu dispozițiile civile.

În prezent, se vorbește despre un *drept privat fundamental*, care nu este altul decât dreptul civil. Deoarece el cuprinde dreptul patrimonial și fondul teoriei generale, aceste două elemente constituie dreptul comun al oricăreia dintre ramurile dreptului privat².

Secțiunea a III-a. Principiile dreptului civil

Principiile dreptului civil sunt *idei directoare* (reguli de bază), *ce se impun în întreaga legislație civilă* și sunt aplicabile tuturor instituțiilor dreptului civil.

În dreptul civil sunt incidente *patru principii fundamentale*.

a). *Principiul proprietății* este consacrat art. 44 din Constituție și reluat de Codul civil și alte legi speciale.

¹ A se vedea E. Lupan, *Drept civil. Partea generală*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1999, p. 2-5; Șt. Răuschi, *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*, Editura Chemarea, Iași, 1992, p. 6-10.

² Făcând o *paralelă cu procedura civilă*, reținem că, în această materie, dreptul comun îl constituie Codul de procedură civilă. Așadar, în absența unor norme procedurale proprii în materie, se vor aplica normele Codului de procedură civilă; a se vedea O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 23.

Potrivit art. 44 și art. 136 din Constituție, dreptul de proprietate este *garantat*, iar *proprietatea privată este ocrotită* în mod egal de lege, indiferent de titular.

Potrivit art. 480 C. civ., „Proprietatea este dreptul ce-l are cineva de a se bucura și a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, însă în limitele determinate de lege”. Tot astfel, potrivit art. 481 C. civ., „Nimeni nu poate fi silit a ceda proprietatea sa, afară numai pentru cauză de utilitate publică și primind o dreaptă și prealabilă despăgubire”;

b). *Principiul egalității în fața legii civile* a fost consacrat de art. 16 alin. (1) din Constituție, care statuează că „cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și discriminări” și are în vedere deci, în general, egalitatea juridică sau egalitatea în fața legii¹.

Tot astfel, art. 4 alin. (2) din Decretul nr. 31/1954 privind persoanele fizice și juridice prevede că „Sexul, rasa, naționalitatea, religia, gradul de cultură sau originea nu au nicio înrâurire asupra capacității”.

Cu privire la persoanele juridice, art. 34 din Decretul nr. 31/1954 prevede că „Persoana juridică nu poate avea decât acele drepturi care corespund scopului ei, stabilit prin lege, actul de înființare sau statut”.

De reținut că egalitatea consacrată de Constituție este o *egalitate în fața legii*, o egalitate de drept, și *nu o egalitate de fapt* (care înseamnă, în esență, egalizarea condițiilor de viață).

c). *Principiul îmbinării intereselor individuale cu interesele colective* a fost consacrat de art. 1 și art. 3 din Decretul nr. 31/1954, care precizează că „drepturile civile ale persoanelor fizice sunt recunoscute în scopul de a satisface interesele personale materiale și culturale în acord cu interesul obștesc potrivit legii și regulilor de conviețuire...” și că drepturile civile pot fi exercitate numai potrivit cu scopul lor economic și social.

În același context, principiul este regăsit și în numeroasele dispoziții ale Constituției. De exemplu, art. 26, art. 40, art. 44 alin. (5) și (7) etc.

Exercitarea drepturilor cu încălcarea acestui principiu constituie abuz de drept și se sancționează conform legii.

d). *Principiul garanțării și ocrotirii drepturilor civile* a fost consacrat de art. 26 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice la care țara noastră a aderat prin Decretul nr. 212/1974 și

¹ Declarația drepturilor din 1879 precizează că „oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi”, iar declarația din 1793 repetă ideea principiului că „toți oamenii sunt egali de la natură și în fața legii”; a se vedea E. Chelaru, *op. cit.*, p. 9.

prevede că toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, drept la o ocrotire egală din partea legii.

Tot astfel, în dreptul intern, art. 1, art. 18 și art. 21 din Constituție și art. 3, art. 54-56 din Decretul nr. 31/1954 dispun de comun acord că „Drepturile civile sunt ocrotite de lege”.

Pe lângă cele patru principii fundamentale ale dreptului civil, în doctrină s-au manifestat și *alte idei care călăuzesc instituțiile civile*¹, care, deși au vocație mai redusă, prezintă o importanță deosebită în aplicarea legii civile. Dintre acestea exemplificăm:

– *principiul ocrotirii bunei credințe* [prevăzut de art. 494 alin. (3), art. 970 C. civ.];

– *principiul consensualismului* privind forma actului juridic civil;

– *principiul forței obligatorii* – *pacta sunt servanda*;

– *principiul irevocabilității actului juridic* [art. 969 alin. (2) C. civ.];

– *principiul relativității efectelor actelor juridice* (art. 969 și art. 973 C. civ.).

Menționăm că, în caz de încălcare a unui principiu, respectiv a dreptului subiectiv civil, *restabilirea* acestuia se face numai prin intermediul procesului civil².

Secțiunea a IV-a. Delimitarea dreptului civil

Făcând parte din sistemul dreptului, dreptul civil cuprinde, evident, norme ce reglementează obiectul său.

Ca ramură de drept, dreptul civil prezintă asemănări, dar și deosebiri față de alte ramuri de drept. În cele ce urmează, vom prezenta delimitarea dreptului civil în raport cu ramurile de drept apropiate (față de care prezintă cele mai multe asemănări).

Interesul practic al delimitării constă în stabilirea apartenenței unor norme sau instituții juridice la o ramură sau alta a dreptului, aplicarea principiilor uneia sau alteia dintre acestea³.

¹ Numite și „principiile specifice unor instituții de drept civil”; a se vedea I.R. Urs, *op. cit.*, p. 54-55.

² Prin *procesul civil* desemnăm activitatea pe care o desfășoară instanța, părțile, alte organe și persoane ce participă la judecată și la executarea silită, în scopul recunoașterii sau realizării drepturilor subiective civile și a situațiilor juridice ocrotite de lege, precum și al executării silite a titlurilor executorii, conform procedurii prevăzute de lege; a se vedea G. Boroi, *op. cit.*, p. 11.

³ A se vedea E. Lupan, *op. cit.*, p. 16 și urm.

Delimitarea dreptului civil de alte ramuri de drept se face pe baza unor criterii precum: *obiectul* de reglementare, *metoda* de reglementare, *calitatea subiectelor*, *caracterul normelor*, *specificul sancțiunilor* de ramură¹.

a). *Delimitarea față de dreptul constituțional*². Între dreptul civil și dreptul constituțional există numeroase puncte de legătură. *Asemănările principale*³ se referă la următoarele aspecte:

- dreptul constituțional conține norme care consacră unele principii ale dreptului civil;
- principalele drepturi și libertăți ale omului înscrise în legea fundamentală sunt și drepturi subiective ale persoanelor fizice;
- organele de stat, menționate în Constituție, sunt în majoritate persoane juridice, deci și subiecte ale raportului juridic civil;
- garanțiile juridice ale drepturilor subiective civile sunt stabilite de Constituție.

*Deosebiri principale*⁴ dintre aceste ramuri sunt următoarele:

- dreptul constituțional este caracterizat prin raporturi personale nepatrimoniale, iar în dreptul civil majoritatea raporturilor juridice au caracter patrimonial;
- subiectele raportului de drept constituțional se găsesc pe poziții de subordonare, pe când în dreptul civil subiectele se află pe poziție de egalitate juridică;
- normele dreptului constituțional pretind subiectelor sale o calitate specială, de organ de stat sau cetățean român, pe când subiectele de drept civil nu au o calitate specială;
- normele dreptului constituțional sunt, de regulă, imperative, iar majoritatea normelor dreptului civil sunt dispozitive;

¹ A se vedea I. Dogaru, *Elementele dreptului civil*, vol. I, *Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Editura Șansa, București, 1993, p. 23-28; E. Poenaru, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Editura All Beck, București, 2002, p. 13; Gh. Beleiu, *op. cit.*, p. 42; Șt. Răuschi, *op. cit.*, p. 8.

² Dreptul constituțional este ramura de drept care conține normele ce reglementează forma de guvernământ, organele statului, drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor și simbolurile naționale.

³ A se vedea E. Chelaru, *op. cit.*, p. 12 și urm.

⁴ A se vedea I.R. Urs, *op. cit.*, p. 45-46.

b). *Delimitarea față de dreptul administrativ*¹ constă în următoarele:

– dreptul civil reglementează în cea mai mare parte raporturi patrimoniale, pe când dreptul administrativ reglementează, în majoritate, raporturi personale nepatrimoniale;

– în dreptul civil subiectele se află pe poziție de egalitate juridică, deosebit de dreptul administrativ, în care părțile se află pe poziție de subordonare;

– subiectele raportului juridic civil nu au o calitate specială, pe când subiectele de drept administrativ au, de regulă, calitatea de organ al administrației publice;

– dreptul civil este caracterizat prin preponderența normelor dispozitive, spre deosebire de dreptul administrativ, în care predomină normele imperative;

– sancțiunile în dreptul administrativ sunt amenda contravențională și confiscarea, în dreptul civil sunt repararea prejudiciului cauzat, nulitatea actelor, rezilierea contractelor etc.

c). *Delimitarea față de dreptul financiar*² constă în următoarele:

– subiectele raportului juridic financiar se află pe poziții de subordonare;

– în raportul de drept financiar, obligatoriu, cel puțin o parte are o calitate specială, fiind un organ financiar;

– majoritatea normelor de drept financiar sunt imperative;

– dreptul financiar are sancțiuni proprii, precum majorările sumelor stabilite cu titlu de impozit sau taxă, amenzile etc.

d). *Delimitarea față de dreptul comercial*³ constă în următoarele:

¹ *Dreptul administrativ* este ramura de drept ce conține normele juridice care reglementează condițiile realizării puterii executive în stat; a se vedea P.M. Cosmovici, *Drept civil. Introducere în dreptul civil*, Editura All, București, 1994, p. 17 și urm.

² *Dreptul financiar* este ansamblul normelor juridice care reglementează raporturile sociale ce izvorăsc din activitățile de constituire și de utilizare a sumelor cuprinse în bugetul statului. Pentru amănunte, a se vedea V. Roș, *Drept financiar*, Editura All Beck, București, 2005, p. 17.

³ *Dreptul comercial* este acea ramură de drept ce conține normele juridice care reglementează raporturile ce izvorăsc din actele juridice, faptele și operațiunile considerate de lege ca fapte de comerț, precum și raporturile la care participă persoanele care au calitatea de comerciant.

– deși în ambele ramuri instituția centrală o reprezintă contractul, între contractul civil și cel comercial există deosebiri esențiale de regim juridic;

– subiectele raportului juridic au calități diferite; în raportul de drept comercial cel puțin una dintre părți trebuie să aibă calitatea de comerciant;

– instituția răspunderii se manifestă diferit, existând deosebiri de regim juridic între răspunderea civilă și răspunderea comercială;

– dreptul civil are caracter general, constituind „dreptul comun”, pe când dreptul comercial are numai caracter special (art. 1 C. com.).

e). *Delimitarea față de dreptul muncii și securității sociale*¹ constă în următoarele:

– părțile dreptului civil se află pe poziții de egalitate juridică, atât la încheierea, cât și la executarea contractului, pe când în dreptul muncii această poziție este prezentă numai la încheierea contractului (nu și în timpul executării);

– dreptul civil este caracterizat de norme dispozitive, pe când, dimpotrivă, în dreptul muncii majoritatea normelor sunt imperative;

– sfera subiectelor de dreptul muncii este redusă față de dreptul civil; de exemplu, „minorii sub 15 nu pot fi angajați ca salariați” [art. 49 alin. (4) din Constituție].

f). *Delimitarea față de dreptul familiei*² constă în următoarele:

– dreptul familiei este caracterizat de raporturi personale nepatrimoniale;

– în dreptul familiei, părțile nu au întotdeauna poziții de egalitate juridică; de exemplu, în raporturile cu părinții, copiii minori se află pe poziții de subordonare;

– în raporturile de familie, subiectele trebuie să aibă o calitate specială; de exemplu, soț, părinte, copil, rudă, adoptat, adoptator etc.;

– în dreptul familiei, majoritatea normelor sunt imperative;

– dreptul familiei are sancțiuni proprii, cum sunt: decăderea din drepturile părintești, îndepărtarea tutorelui de la exercitarea tutelei etc.

¹ *Dreptul muncii* grupează normele juridice care reglementează relațiile individuale și colective ce se nasc între patroni și salariații care muncesc sub autoritatea lor, cu ocazia prestării muncii.

² *Dreptul familiei* reunește normele juridice care reglementează raporturile personale și patrimoniale ce izvorăsc din căsătorie, rudenie, adopție și raporturile asimilate de lege, sub anumite aspecte, raporturilor de familie.

g). *Delimitarea față de dreptul internațional privat*¹ constă, în principal, în aceea că normele dreptului internațional soluționează conflictul de legi ori conflictul de jurisdicții, precum și condiția juridică a străinului.

Prin conflictul de legi se înțelege situația în care, cu privire la un raport de drept cu element de extraneitate, sunt susceptibile a se aplica două sau mai multe legi aparținând unor state diferite, cu care raportul juridic prezintă legătură prin elementul de extraneitate².

De asemenea, metoda de reglementare specifică dreptului internațional privat este de a stabili, prin indicarea normei conflictuale, legea aplicabilă raportului juridic cu elemente de extraneitate³.

Astfel, în doctrină s-a apreciat că, dacă dreptul internațional privat este un *drept civil cu elemente de extraneitate*, atunci dreptul comerțului internațional este un *drept comercial cu elemente de extraneitate*⁴.

h). *Delimitarea față de dreptul procesual civil*⁵ are în vedere legătură dintre cele două ramuri, ca expresie a corelației dintre conținut și formă (pentru că dreptul material ar fi inefficient dacă nu s-ar asigura realizarea lui pe calea procesului civil, după cum procesul civil ar fi de neconceput fără existența unui drept material).

¹ Dreptul internațional privat are ca obiect de reglementare raporturile de drept civil, dar care cuprind un element de extraneitate, care poate fi: cetățenia străină, naționalitatea străină, aflarea în străinătate a unor bunuri, încheierea și executarea în străinătate a unui contract etc.

² De regulă, conflictul se naște între legea țării sesizate cu judecarea litigiului (*lex fori*) și legea străină cu care raportul are legătură prin elementul de extraneitate; a se vedea I.R. Urs, *op. cit.*, p. 49.

³ A se vedea A Fuerea, *Drept comunitar european. Partea generală*, Editura All Beck, București, 2003, p. 49 și urm.

⁴ *Lato sensu*, dreptul internațional privat cuprinde și dreptul comerțului internațional, care se constituie într-o disciplină juridică distinctă; a se vedea I.R. Urs, S. Angheni, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, vol. I, Editura Oscar Print, București, 2000, p. 35 și urm.

⁵ Dreptul procesual civil cuprinde un ansamblu de norme juridice care reglementează modul de judecată și de soluționare a pricinilor civile, precum și modul de executare silită a hotărârilor judecătorești pronunțate în aceste pricini.

Secțiunea a V-a. Izvoarele dreptului civil

§ 1. Norma de drept civil

Norma juridică este regula generală și abstractă care reglementează conduita subiecților în raporturile juridice civile¹. Forma specifică de exprimare a normelor de drept civil poartă denumirea de *izvor* (sursă) *de drept civil*.

Norma civilă prezintă următoarele trăsături:

a) este *generală* – conduita prescrisă se adresează tuturor persoanelor și se aplică, de regulă, pe întreg teritoriul țării;

b) este *impersonală*, deoarece nu se adresează direct unei persoane. Chiar dacă vizează conduita unor organe unipersonale, norma nu are în vedere persoana ce ocupă funcția respectivă, ci instituția respectivă (norme ce privesc pe Președintele României, Procurorul general, Președintele Curții Supreme de Justiție etc.);

c) este *obligatorie*, deoarece prevederile sale pot fi impuse subiectului prin diferite mijloace. În caz de nevoie, obligativitatea este asigurată prin forța de constrângere a statului (trăsătură care o deosebește de norma morală).

Norma juridică are o structură dublă:

a). *Structura logico-juridică* presupune că o normă juridică se compune din trei elemente: ipoteza, dispoziția și sancțiunea:

– *ipoteza* este acea parte a normei care descrie împrejurările, condițiile în prezența cărora se aplică dispoziția normei;

– *dispoziția* reprezintă conținutul, esența normei. Ea prescrie conduita pe care trebuie să o aibă o persoană într-un anumit caz; ea poate fi determinată sau relativ-determinată, în raport de modul de precizare a conduitei (de exemplu: „proprietarul este obligat” sau „proprietarul poate”);

– *sancțiunea* precizează consecințele nerespectării dispoziției, adică măsurile ce pot fi luate împotriva celor ce au nesocotit dispoziția. Sancțiunea, specifică raporturilor de drept civil, constă în obligarea la despăgubiri.

¹ Norma de drept se înfățișează, astfel, ca o regulă de conduită generală, impersonală și obligatorie, având ca scop asigurarea ordinii sociale, ce poate fi îndeplinită la nevoie prin forța de constrângere a statului. Normele juridice, împreună cu raporturile juridice născute pe baza lor, alcătuiesc ordinea juridică.

b). *Structura tehnico-legislativă* are în vedere materializarea normelor civile în articole ale actelor normative, grupate, la rândul lor, pe paragrafe, secțiuni, capitole, titluri, părți.

De reținut că articolul nu reprezintă întotdeauna o normă separată și completă, întrucât un singur articol poate conține mai multe norme juridice, după cum o normă juridică poate fi cuprinsă în mai multe articole.

Clasificarea normelor juridice¹ se face în funcție de anumite criterii:

a) după *obiectul de reglementare* (al relației sociale pe care o reglementează), normele juridice pot fi norme juridice constituționale, administrative, civile, de dreptul muncii, penale, procesuale civile, procesuale penale etc.;

b) după *forța juridică, natura și locul organului* de la care emană, normele juridice sunt exprimate în: legi, decrete, hotărâri și ordonanțe ale Guvernului, ordine și instrucțiuni ale miniștrilor etc.;

c) după *conduita² pe care o prescriu*, normele juridice pot fi clasificate în norme imperative și norme dispozitive.

Normele imperative sunt acelea care trebuie aplicate întocmai (excluzând orice derogare, orice convenție opusă, precum și orice interpretare cu efecte restrictive).

Normele imperative se împart în norme onerative și norme prohibitive:

– *normele onerative* sunt acelea care prevăd în mod expres obligația de a săvârși anumite acțiuni (de exemplu, „vânzătorul are două obligații principale, a preda lucrul și a răspunde de dânsul” – art. 1313 C. civ.);

– *normele prohibitive* interzic săvârșirea unor acțiuni („este oprit judecătorului de a se pronunța, în hotărârile ce dă, prin cale de dispoziții generale...” – art. 4 C. civ.).

Normele dispozitive (interpretative sau declarative) sunt acelea a căror aplicare este lăsată la aprecierea persoanei respective.

¹ Pentru opinii în materie de clasificare a normelor juridice, a se vedea I.R. Urs, *op. cit.*, p. 60 și urm.; O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 30-32; Șt. Răuschi, *op. cit.*, p. 22-25.

² Pentru amănunte în materie de evoluție a normei de conduită în dreptul românesc, a se vedea I. Chiș, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Axa, București, 2000, p. 87 și urm.

Normele dispozitive se împart în:

– *norme permissive* (de împuternicire) care nici nu impun și nici nu interzic săvârșirea unei acțiuni (de exemplu, art. 1296 C. civ. prevede că „Vinderea se poate face sau pur și simplu sau sub condiție”);

– *normele supletive* permit subiectelor să își aleagă singure conduita de urmat în anumite împrejurări și, numai în lipsa acesteia, conduita prescrisă va suplini lipsa de manifestare a voinței părților (de exemplu, „predarea trebuie să se facă la locul unde se afla lucrul vândut în timpul vânzării, dacă părțile nu s-au învoit altfel” – art. 1319 C. civ.);

d) după *natura interesului ocrotit*, normele pot fi: de ordine publică, prin care se urmărește ocrotirea unui interes general, și de ordine privată, prin care se ocrotește un interes privat;

e) după *sfera de aplicare*, normele juridice pot fi: generale, speciale și de excepție:

– *normele generale* sunt norme care îmbrățișează sfera de relații sociale cea mai cuprinzătoare, fie pe ansamblul dreptului, fie într-o anumită ramură de drept;

– *normele speciale* se referă la o sferă mai restrânsă de relații sociale; au o aplicație limitată, în funcție de anumite criterii ori calități ale persoanelor;

– *normele de excepție* sunt acele norme care admit derogări de la conduita pe care o prescriu normele generale sau normele speciale; ele sunt de strictă interpretare și aplicare;

f) după *sanțiunea aplicată*, normele pot fi: punitive și stimulatorii;

g) după *tehnica de elaborare*, normele pot fi: determinate sau norme în alb:

– *normele determinate* pot fi: complete (cele care cuprind toate cele trei elemente) și de trimitere (fac trimitere la un alt act normativ sau la altă normă existentă);

– *normele în alb* urmează să fie întregite, în vederea aplicării, printr-un act normativ ce va fi adoptat în viitor.

Izvoarele dreptului civil reprezintă (după cum am mai arătat) *forma specifică de exprimare a normelor* de drept civil.

În doctrină, sintagma „izvor de drept” are două înțelesuri: unul material și unul formal-juridic.

În *sensul său material*, prin izvor de drept se înțeleg *condițiile materiale de existență a societății*, care au rolul determinant în procesul formării voinței cuprinse în normele de drept.

În *sens juridic*, prin izvor de drept se înțelege *forma de exprimare a normelor de drept*, mijloacele specifice statale prin care voința este ridicată „la rangul de lege”, devenind astfel generală și obligatorie.

În sistemul nostru de drept, principalul izvor de drept îl constituie *actele normative* (acte juridice edictate de organele statului).

Izvoarelor dreptului se împart în: izvoare directe (actele normative) și izvoare indirecte (practica juridică și știința juridică).

După *poziția ierarhică a organului* care a emis norma, izvoarele dreptului civil pot fi:

*Legile*¹, care după forța juridică se împart în: constituționale, organice, ordinare. Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice și legi ordinare.

Prin „lege” (în sens restrâns) se înțelege actul normativ adoptat de puterea legiuitoare, adică de Parlament. Legea este *actul juridic cu forță juridică supremă*, căruia trebuie să i se subordoneze toate celelalte acte normative.

Constituția este legea fundamentală a statului, cuprinzând numeroase prevederi care sunt izvoare importante pentru dreptul civil.

Legile organice dezvoltă și detaliază principiile cuprinse în Constituție și, în măsura în care conțin norme referitoare la relații din domeniul dreptului civil, ele sunt izvoare de drept civil (de exemplu, cele de reglementare a regimurilor juridice ale proprietății, cultelor, raporturilor de muncă etc.).

Legile ordinare sunt acte normative obișnuite, curente, cu obiect limitat, elaborate în baza Constituției. În această categorie se încadrează toate celelalte legi (decât organice) adoptate de Parlament și promulgate (prin decret) de Președintele României.

Tot în această categorie (mai largă), un loc important îl ocupă Codurile (Codul civil, Codul comercial, Codul familiei, Codul vamal etc.).

¹ În sens larg, prin „lege” se desemnează totalitatea actelor normative emise de organele statului (legi, decrete, ordonanțe, hotărâri, decizii etc.).